

การตั้งชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร: การศึกษาตามแนววรรณศาสตร์ชาติพันธุ์
Naming of mudmee (ikat) patterns of ethnic groups in sakon nakhon province:
an ethnosemantic study

ยุทธพิชัย วรรณสังข์^{1*} และสารณี ขาวดี²

Yutthaphichai Wannasang^{1*} and Sarapee Khowdee²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการตั้งชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร โดยมีมุ่งวิเคราะห์ (1) โครงสร้างภาษาของชื่อลวดลาย และ (2) องค์ประกอบทางความหมาย โดยใช้กรอบแนวคิดวรรณศาสตร์ชาติพันธุ์ (Ethnosemantics) เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย ญ้อ โย้ย กะเลิง และไท-ลาว มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 18 คน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต และการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม

ผลการวิจัยพบว่า การตั้งชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่มีทั้งโครงสร้างแบบเดี่ยวและแบบขยาย โดยมีทั้งความหมายตรงและความหมายเชิงเปรียบเทียบ ซึ่งแตกต่างกันไปตามกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มผู้ไทยนิยมใช้โครงสร้างแบบขยายที่แฝงความหมายเชิงนามธรรม กลุ่มญ้อและกะเลิงนิยมใช้โครงสร้างแบบเดี่ยวที่กระชับและสื่อความหมายตรง ขณะที่กลุ่มโย้ยและไท-ลาว มีการใช้ทั้งโครงสร้างแบบเดี่ยวและแบบขยาย สะท้อนให้เห็นถึงความยืดหยุ่นทางภาษาและการผสมผสานระหว่างค่านิยมดั้งเดิมกับวัฒนธรรมร่วมสมัย ทั้งนี้ ชื่อลวดลายจำนวนมากมีความเชื่อมโยงกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ความเชื่อ และพิธีกรรม อีกทั้งบางชื่อยังสะท้อนอิทธิพลของวัฒนธรรมสมัยใหม่ บางชื่อมีการนำชื่อบุคคลหรือสัญลักษณ์ร่วมสมัยมาใช้ โดยสรุป การตั้งชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่มิได้เป็นเพียงการระบุชื่อเรียกเท่านั้น หากยังสะท้อนโลกทัศน์ ระบบความคิด อัตลักษณ์ และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดสกลนคร ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาและการสืบทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมสู่คนรุ่นต่อไป

คำสำคัญ : การตั้งชื่อ ลวดลาย ผ้ามัดหมี่ ชาติพันธุ์ วรรณศาสตร์ชาติพันธุ์ สกลนคร

Received : 23 มกราคม 2569

Revised: 20 เมษายน 2569

Accepted : 27 เมษายน 2569

¹ บัณฑิตศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, Graduate studies, Faculty of liberal Arts, Ubon Ratchathani University.

² คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, Faculty of liberal Arts, Ubon Ratchathani University.

*Corresponding Author: writesky1806@gmail.com

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การตั้งชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร: การศึกษาตามแนววรรณศาสตร์ชาติพันธุ์” หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ของนายยุทธพิชัย วรรณสังข์ โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สารณี ขาวดี เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ABSTRACT

This study aims to investigate the naming of mudmee (ikat) textile patterns among ethnic groups in Sakon Nakhon Province. Specifically, it seeks to analyze (1) the linguistic structures of pattern names and (2) their semantic components within the framework of ethnosemantics. The study employed a qualitative research approach, collecting data from five ethnic groups—Phu Thai, Yor, Yoy, Kaleung, and Tai–Lao—through in-depth interviews, participant observation, and fieldwork analysis. A total of 18 key informants participated in the study.

The findings showed that the naming of mudmee patterns involves both simple and expanded structural forms, incorporating direct and metaphorical meanings that vary across ethnic groups. The Phu Thai predominantly employed expanded structures conveying abstract meanings, whereas the Yor and Kaleung used concise simple structures with direct meanings. In contrast, the Yoy and Tai–Lao utilized both structural types, reflecting linguistic flexibility and the integration of traditional values with contemporary cultural influences. Many pattern names are closely associated with nature, the environment, beliefs, and ritual practices, while others demonstrate the influence of modern culture through the adoption of personal names or contemporary symbols. Overall, the naming of mudmee patterns functions not merely as a means of identification but also as a reflection of worldviews, cognitive systems, identities, and cultural transformations within local communities in Sakon Nakhon Province. The study underscores the crucial role of language in transmitting indigenous knowledge and sustaining cultural values across generations.

Keywords: Naming, Mudmee (ikat) Patterns, Ethnic Groups, Ethnosemantic, Sakon Nakhon Province.

บทนำ

ผ้าทอ ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญในฐานะปัจจัยสี่ และยังมีความสำคัญในฐานะเครื่องบ่งชี้สถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คน ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนครมีภูมิปัญญาและวัฒนธรรมการทอผ้ามาอย่างยาวนาน อ้างอิงจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในสมัยอารยธรรมบ้านเชียงที่มีการขุดค้นพบแวนดินเผา* ซึ่งเป็น

ส่วนประกอบของเครื่องปั้นดินเผาที่ใช้ทอผ้า และในปัจจุบันผ้าทอยังเป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้ให้แก่จังหวัดสกลนคร ซึ่งผ้าทอนอกจากจะมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในฐานะปัจจัยสี่แล้ว ยังถือเป็นมรดกทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร ตลอดจนความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรมของกลุ่มชน ดังที่

* แวนดินเผา (Spindle Whorl) คือ อุปกรณ์โบราณที่ทำจากดินเผา มีรูตรงกลาง ใช้เป็นตัวถ่วงน้ำหนักในการปั่นเส้นใยพืช เช่น ฟ้าย ให้กลายเป็นเส้นด้ายสำหรับทอผ้า โดยเสียบแวนเข้ากับแกนไม้แล้วหมุนให้เกิดแรงเหวี่ยง ทำให้เส้นใยพันกันเป็นเกลียวสม่ำเสมอกลายเป็นเส้นด้าย แวนเป็นหลักฐานสำคัญของชุมชนยุคก่อนประวัติศาสตร์ แสดงให้เห็นถึงการผลิตเส้นด้ายใช้เองในชุมชน และมีการติดต่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในอดีต

พิจิตรา พาณิษฐ์กุล (2547) กล่าวว่า “ผ้าทอ” ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าและเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชนที่สร้างสรรค์ไว้ด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านและเป็นมรดกที่สืบทอดกันมาสู่อนุชน ผ้าทอคือหลักฐานอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงอดีตกาลแห่งวิถีชีวิตของผู้คน เช่น ความเป็นอยู่ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งล้วนแต่มีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกันไปตามแต่ละกลุ่มชนและแต่ละวัฒนธรรม

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจเกี่ยวกับประเด็นคำศัพท์ของผ้าทอและชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ของชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นคลังความรู้ที่จำกั้อยู่แต่เฉพาะผู้สูงอายุ หากไม่มีการศึกษาและจัดเก็บให้เป็นระบบด้วยกระบวนการวิจัยก็อาจจะทำให้คลังคำศัพท์ของผ้าทอและชื่อเรียกลวดลายต่าง ๆ สูญหายไปกับผู้สูงอายุที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านด้านผ้าทอด้วย ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการตั้งชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายในจังหวัดสกลนคร โดยการศึกษาโครงสร้างภาษา องค์ประกอบทางความหมาย และโมโนทัศน์ในการตั้งชื่อ โดยมุ่งความสนใจ “ผ้ามัดหมี่” เนื่องจากชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่จะบ่งบอกถึงองค์ความรู้ที่ผู้บอกภาษาได้สืบทอดกระบวนการทอผ้ามาจากแม่ ป้า ย่า ยาย บ่งบอกประสบการณ์ชีวิตและความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนบ่งบอกระบบความคิดและโลกทัศน์ของชาวบ้าน ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนและกลุ่มชนต่าง ๆ ในจังหวัดสกลนคร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างภาษาของชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร
2. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายของชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร

แนวคิดทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ (Ethnosemantics)

อรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ (Ethnosemantics) เป็นสาขาหนึ่งของวิชาภาษาศาสตร์และมานุษยวิทยา มีแนวคิดสำคัญว่าภาษาสามารถสะท้อนความคิดของกลุ่มคน หรือสามารถสะท้อนวัฒนธรรมในแต่ละชาติพันธุ์ได้ การศึกษาตามแนวนี้นักเป็นการศึกษาความหมายของชุดคำต่าง ๆ ของผู้บอกภาษา เช่น คำเรียกสี คำเรียกญาติ คำเรียกกรร และการศึกษาการจัดประเภทสิ่งต่าง ๆ ของผู้พูดภาษาแต่ละชาติพันธุ์ ดังนั้น อรรถศาสตร์ชาติพันธุ์จึงเป็นวิธีการศึกษาเพื่อเข้าถึงระบบปริชาน ซึ่งหมายถึงระบบความรู้ ความคิด มโนทัศน์ ด้วยการวิเคราะห์ความหมายของถ้อยคำที่คนในกลุ่มนั้นใช้ในการสื่อสาร ซึ่ง อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2549) กล่าวว่า การศึกษาทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ (Ethnosemantic) หรือมานุษยวิทยาปริชาน (cognitive anthropology) เกิดขึ้นราว ๆ ตอนกลางของทศวรรษที่ 1950 ในประเทศอเมริกา โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อที่ว่าภาษาเป็นสิ่งสะท้อนความนึกคิดและการมองโลกของผู้พูดภาษา ดังนั้น คำในภาษาจึงเป็นตัวแทนของสิ่งสำคัญ 2 สิ่ง คือ มโนทัศน์ (concept) และสรรพสิ่ง (thing) โดยมี “คำ” ทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมโลกกายภาพรอบตัวมนุษย์ (physical world) เข้าสู่โลกภายในปริชาน (cognitive) ของมนุษย์ ฉะนั้นการวิเคราะห์ภาษาจึงเป็นวิธีการนำเราเข้าสู่ระบบปริชานได้ ทั้งนี้ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2549) ได้สรุปหลักการสำคัญที่ใช้ในการวิเคราะห์อรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ดังต่อไปนี้ 1) คำในภาษาเป็นตัวแทนของมโนทัศน์ ดังนั้นการวิเคราะห์คำทำให้เห็นและเข้าใจมโนทัศน์ ซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจระบบความรู้ ความคิด และวัฒนธรรมของเจ้าของภาษาได้ 2) ข้อมูลที่ใช้ต้องได้มาอย่างธรรมชาติ และเป็นวัตถุวิสัย 3) เน้นการวิเคราะห์ความหมายของคำ 4) ผู้วิเคราะห์ต้องใช้วิธีการที่เป็นวิทยาศาสตร์ ซึ่งสามารถตรวจสอบได้ 5) เป้าหมายของการวิเคราะห์คือการตีแผ่ระบบความรู้จากมุมมองของชาวบ้าน ไม่ใช่จากมุมมองของผู้วิเคราะห์

จากหลักการดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงแนวทางใน

การศึกษาอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์หลายวิธี เช่น การจัดจำแนกประเภท (Categorization) การจัดจำแนกแบบชาวบ้าน (folk taxonomy) การเขียนกฎทั่วไป (Generalization rule) การวิเคราะห์เอติก (Etic) และอีมิก (Emic) และการวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมาย (Componential analysis) ซึ่งวิธีการต่าง ๆ เหล่านี้ผู้วิจัยจะได้นำมาในการวิเคราะห์การตั้งชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร

การวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมาย (Componential analysis) เป็นวิธีการที่นำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูลทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ โดยมีหลักการเพื่อจำแนกคำออกจากคำอื่น ๆ ในกลุ่มคำเดียวกัน และนำคำในกลุ่มมาแจกแจงความหมายย่อยหรือที่เรียกว่า อรรถลักษณะ (semantic feature) หรือองค์ประกอบทางความหมาย (Semantic component) ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทางความหมายของคำในกลุ่มคำ

สมมติฐานการวิจัย

1. โครงสร้างภาษาการตั้งชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ประกอบด้วย โครงสร้างแบบเดียว คือ ชื่อลายผ้าที่นำสิ่งสิ่งเดียวมาตั้งเป็นชื่อ และโครงสร้างแบบขยาย คือ โครงสร้างชื่อที่เกิดจากการใช้ชื่อลวดลายเดี่ยวตามด้วยคำหรือวลีที่บอกลักษณะหรือสภาพ บอกขนาด บอกการเคลื่อนไหว เป็นต้น

2. องค์ประกอบทางความหมายของการตั้งชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับความคิดของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนครเกี่ยวกับการตั้งชื่อลวดลายผ้า

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัยโดยการคัดเลือกพื้นที่เก็บข้อมูล การคัดเลือกผู้บอกภาษา การเก็บข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลภาคสนาม และวิเคราะห์ข้อมูล

ด้วยการจำแนกหมวดหมู่เปรียบเทียบ พร้อมทั้งตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง ได้แก่ การสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสังเกตภาคสนาม และการบันทึกลวดลายผ้า รวมทั้งเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อยืนยันความสอดคล้องของข้อมูลก่อนการวิเคราะห์ มีรายละเอียดดังนี้

1. การคัดเลือกพื้นที่เก็บข้อมูล

ผู้วิจัยใช้เกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่เก็บข้อมูลแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยต้องเป็นชุมชนที่มีความเข้มข้นของภาษา โดยอ้างอิงจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์การอพยพโยกย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนครและภาคอีสาน รวมถึงแผนที่ทางภาษาของ สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ (2547) เรื่อง แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย ทั้งนี้ ชุมชนพื้นที่วิจัยจะต้องยังคงมีการผลิตผ้าทอที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษไม่น้อยกว่า 10 ปี ซึ่งชุมชนทอผ้าดังกล่าวต้องอาศัยอยู่ในจังหวัดสกลนคร และเป็นกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งต่อไปนี้ คือ กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย ญ้อ ไย้ กะเลิง และไท-ลาว ทำให้ได้ชุมชนที่เป็นพื้นที่วิจัย จำนวน 5 ชุมชน ได้แก่

- 1) กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย บ้านหนองครอง ตำบลเชิงชุม อำเภอพรรณานิคม
- 2) กลุ่มชาติพันธุ์ญ้อ บ้านกลาง ตำบลดำนมวง คำ อำเภอโคกศรีสุพรรณ
- 3) กลุ่มชาติพันธุ์ไย้ บ้านอากาศ ตำบลอากาศ อำเภอกอากาศอำนาจ
- 4) กลุ่มชาติพันธุ์กะเลิง บ้านกุดแฮด ตำบลกุดบาก อำเภอกุดบาก
- 5) กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว บ้านนาสีนวล ตำบลวัฒนา อำเภอส่องดาว

2. การคัดเลือกผู้บอกภาษา

ผู้วิจัยคัดเลือกผู้บอกภาษาโดยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ ผู้บอกภาษาเป็นเพศหญิง และต้องมีความรู้เกี่ยวกับการทอผ้า อีกทั้งต้องมีประสบการณ์การ

มัดหมี่เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับชื่อลวดลายมัดหมี่ของจังหวัดสกลนคร เนื่องจากผู้บอกภาษากลุ่มนี้จะมีประสบการณ์และความชำนาญในการทอผ้าและการมัดหมี่ในอดีต การทอผ้ามักถือเป็นการกิจหลักของเพศหญิง ขณะที่เพศชายจะเน้นหน้าที่ด้านการทำเกษตรกรรม เช่น ทำนาไร้ทำสวน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เพศชายที่มีทักษะด้านงานช่างฝีมือก็อาจมีบทบาทในการประดิษฐ์และพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้าได้เช่นกัน ผู้บอกภาษาที่เป็นเพศหญิงจึงมีองค์ความรู้เกี่ยวกับชื่อลวดลายมัดหมี่ที่สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 18 คน

3. การเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการลงปฏิบัติงานภาคสนาม โดยใช้ระยะเวลาในการศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2564 – พ.ศ. 2566 ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1 การเก็บข้อมูลจากเอกสาร

รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 3 กลุ่ม ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของคนจังหวัดสกลนคร เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบรรพตศาสตร์ชาติพันธุ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการตั้งชื่อ

3.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม

ผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บข้อมูลภาคสนามออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้ 1) การเก็บข้อมูลโดยวิธีสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้บอกภาษาในประเด็นเกี่ยวกับการตั้งชื่อลวดลายมัดหมี่ของจังหวัดสกลนคร เพื่อนำมาวิเคราะห์โครงสร้างภาษาของชื่อลวดลายมัดหมี่ องค์ประกอบทางความหมายของชื่อลวดลายมัดหมี่ และมโนทัศน์ที่สะท้อนวิถีชีวิต สังคม และวัฒนธรรมจากชื่อลวดลายมัดหมี่ โดยประยุกต์ใช้คำถามในการสัมภาษณ์ของพิจิตรา พาณิซกุล (2547) แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ การสัมภาษณ์เพื่อให้ได้คำ และการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ความหมายของคำ และ 2) การสังเกต (Observation) ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ในประเด็นเกี่ยวกับกระบวนการมัดหมี่และทอผ้า

รวมทั้งวิถีชีวิตของคนในชุมชนเพื่อใช้ในการวิเคราะห์โครงสร้างภาษา องค์ประกอบทางความหมาย และมโนทัศน์ การตั้งชื่อลวดลายมัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัดสกลนครต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนใหญ่ คือ การเตรียมข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ และการวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

4.1 การเตรียมข้อมูลเพื่อวิเคราะห์

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลหลังจากการเก็บข้อมูลจากเอกสารและการลงภาคสนามทั้งหมดมาจัดระเบียบ โดยจัดเป็นหมวดหมู่เพื่อเตรียมพร้อมในการวิเคราะห์ ได้แก่ ชื่อลวดลายมัดหมี่ ความหมายของชื่อลวดลายมัดหมี่ และภาพถ่าย เป็นต้น

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยได้จัดระเบียบข้อมูลการตั้งชื่อลวดลายมัดหมี่จากเอกสารและผู้บอกภาษาในจังหวัดสกลนครแล้ว ผู้วิจัยได้จัดเรียงชื่อลวดลายมัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร ตามลำดับพยัญชนะ และระบุความหมายของชื่อลวดลายมัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนครที่ได้จากผู้บอกภาษา ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะใช้ข้อมูลอ้างอิงจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานออนไลน์ และแหล่งสืบค้นข้อมูลออนไลน์อื่นประกอบการให้ความหมายของชื่อลวดลายมัดหมี่ที่ผู้บอกภาษาให้มา เพื่อให้มีความหมายที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และจากนั้นผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์โครงสร้างภาษา ซึ่งในขั้นตอนนี้เป็นการวิเคราะห์โครงสร้างของชื่อลวดลายมัดหมี่ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างของคำว่าเป็นคำเดี่ยว หรือคำขยาย หากเป็นคำขยาย คำที่นำมาขยายมีความหมายอย่างไรหรือจัดเป็นคำหมวดใด จากนั้นสรุปออกมาเป็นโครงสร้าง การวิเคราะห์โครงสร้างภาษาของชื่อลวดลายมัดหมี่ ผู้วิจัยได้ประยุกต์จากงานของ อุมพร สังขมาน (2554) ศึกษาความหมายของชื่อกระเจี๊ยบ และงานของ กันยารัตน์ มะแสงสม (2563) ศึกษาชื่อลวดลายผ้า

ฝ่ายมัดหมี่ย้อมครามของชาวผู้ไท ซึ่งการศึกษาโครงสร้างทางความหมายของคำสามารถสะท้อนให้เห็นถึงวิธีการตั้งชื่อได้ เพราะเป็นการนำความหมายตรงของรูปภาษามาสร้างเป็นชื่อ วิธีการนี้ใช้ได้กับชื่อสายผ้าเนื่องจากข้อมูลที่พบมีทั้งชื่อที่มีโครงสร้างเป็นแบบเดียว และโครงสร้างแบบขยาย

การวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมาย (componential analysis) มีหลักการเพื่อจำแนกคำออกจากคำอื่น ๆ ในกลุ่มคำเดียวกัน โดยการนำคำในกลุ่มมาแจกแจงความหมายย่อยที่เรียกว่า อรรถลักษณะ หรือองค์ประกอบทางความหมาย ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทางความหมายของคำในกลุ่มคำ ในการวิเคราะห์ด้วยวิธีนี้ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2549: 84-85) กล่าวว่า

“เริ่มจากการกำหนดมิติแห่งความแตกต่าง (dimensions of contrasts) โดยพิจารณาว่าคำที่วิเคราะห์แตกต่างกันในแง่ใดบ้าง หลังจากนั้นจึงกำหนดอรรถลักษณะในแต่ละมิติแห่งความแตกต่าง เช่น ในการวิเคราะห์หมวดคำเรียกญาติ เราพบมิติแห่งความแตกต่างเรื่องเพศ รุ่นอายุ และสายเลือด เป็นต้น ในมิติเรื่องเพศ เราแยกอรรถลักษณะเป็น [ชาย] กับ [หญิง] คำว่า พ่อ กับ แม่ ในระบบญาติของไทย แตกต่างกันที่คำว่า พ่อ มีองค์ประกอบของความหมายเป็น [ชาย] แต่คำว่า แม่ มีองค์ประกอบเป็น [หญิง] เป็นต้น คำ ๆ หนึ่งจะต่างจากคำอื่น ๆ ด้วยองค์ประกอบในมิติต่าง ๆ รวมกัน”

กล่าวโดยสรุป การวิเคราะห์ความหมายของคำคือการแยกองค์ประกอบความหมายตามมิติความแตกต่างซึ่งคำหนึ่ง ๆ จะมีความหมายที่เกิดจากองค์ประกอบหลายมิติรวมกัน

นอกจากนี้ การศึกษาตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ยังช่วยให้เข้าใจระบบปริชาณของมนุษย์จากการวิเคราะห์คำในภาษา เนื่องจากคำในภาษามีความสัมพันธ์กับความคิดของคนเรานั้นเอง ดังที่ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2549: 75) กล่าวว่า

“คำในภาษาเป็นตัวแทนของสิ่งสำคัญ 2 สิ่งของโลกมนุษย์ นั่นคือ มโนทัศน์ (concept) และสรรพสิ่ง (thing) มนุษย์จัดสรรพสิ่งในโลกทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมเป็นประเภท (category) เช่น คนไทยจัดสัตว์ทุกตัวที่มีสี่ขา ขนนิ่ม ชอบจับหนู และร้อง “เมี้ยว ๆ” เป็นสัตว์ประเภทหนึ่งเรียกว่า “แมว” ภาษาไทยมีคำว่า “แมว” ดังนั้นเราจึงอนุมานได้ว่า คนไทยมีภาพของสัตว์ประเภทนี้อยู่ในหัว หรือในระบบปริชาณ ภาพเช่นนี้เรียกว่า มโนทัศน์ ดังนั้นคำว่าแมวจึงเป็นตัวแทน หรือเป็นสัญลักษณ์แทนสัตว์ชนิดหนึ่ง คำว่า “แมว” หมายถึง ประเภท หรือภาพทั่วไปของแมวไม่ว่าจะเป็นแมวสีใด ขนาดใด หรือพันธุ์ใดก็ตาม เป็นภาพที่คนไทยมีอยู่ในหัวและสามารถเห็นได้โดยไม่ต้องมองเห็นตัวแมวจริง ๆ แต่เมื่อเห็นแมวจริง ๆ ก็สามารถเปรียบเทียบสิ่งที่เห็นกับภาพของแมวในหัวได้ เมื่อลักษณะเด่นของสิ่งที่เห็นสอดคล้องกับลักษณะเด่นของภาพแมวในหัว เราก็จะจัดสิ่งที่เห็นให้เป็นประเภทเดียวกับภาพแมวในหัวได้ และเรียกสัตว์ตัวที่เห็นว่า “แมว” ได้ด้วย”

จึงสรุปได้ว่าคำศัพท์ในภาษาเป็นตัวแทนของมโนทัศน์ของคนในชุมชน และการศึกษาคำศัพท์ทำให้เราสามารถค้นหาระบบมโนทัศน์ของชุมชนนั้นได้ จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวคิดอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์จะทำให้ผลการวิเคราะห์การตั้งชื่อลวดลายมัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนครมีรายละเอียดที่ชัดเจนและเป็นระบบ รวมถึงช่วยให้เข้าใจมโนทัศน์การตั้งชื่อลวดลายมัดหมี่ของผู้บอกภาษาได้สมบูรณ์ที่สุด ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของการศึกษาตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์

5. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาตรวจสอบแล้ววิเคราะห์ จากนั้นจึงสรุปผลและอภิปรายผลแบบวิธีพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาการตั้งชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร สามารถสรุปผลการวิจัยโดยแบ่งตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. โครงสร้างภาษาของชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร

การวิเคราะห์โครงสร้างภาษาชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่จำนวน 219 ชื่อ จาก 5 กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร มีโครงสร้างของชื่อแบ่งได้เป็นลวดลายที่เป็นชื่อหลัก และลวดลายย่อยซึ่งเป็นชื่อลายที่นำมาประสมกับชื่อลวดลายหลัก ลักษณะโครงสร้างของชื่อลวดลายที่เป็นแบบเดี่ยว และลักษณะโครงสร้างที่เป็นแบบขยาย ความหมายของชื่อลวดลายว่าเป็นความหมายตรง หรือความเปรียบ ซึ่งโครงสร้างภาษาของชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย บ้านหนองครอง ตำบลเชิงชุม อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร พบว่า ด้านลวดลายหลักและลวดลายย่อย มีลวดลายหลัก จำนวน 31 ชื่อ และมีลวดลายหลักประกอบกับลวดลายย่อย จำนวน 4 ชื่อ ด้านโครงสร้างของชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ พบว่า มีชื่อลวดลายที่มีโครงสร้างเดี่ยว จำนวน 14 ชื่อ และชื่อลวดลายที่มีโครงสร้างขยาย จำนวน 21 ชื่อ และด้านความหมายของชื่อลวดลาย พบว่า มีชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ที่มีความหมายตรง จำนวน 26 ชื่อ และชื่อลวดลายที่เป็นความเปรียบ จำนวน 9 ชื่อ กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทยมีแนวโน้มที่จะตั้งชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ด้วย โครงสร้างขยาย ที่เน้นการบรรยายลักษณะเฉพาะหรือความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ในลวดลาย และยังคงแฝงการตั้งชื่อที่ใช้ความเปรียบในบางส่วนด้วยการใช้ภาษาที่เป็นนามธรรม ซึ่งสะท้อนวิถีคิดในการตั้งชื่อที่มีมิติทางภาษาที่ลึกซึ้ง รวมถึงความละเอียดอ่อนในการตั้งชื่อและความสามารถในการประดิษฐ์คำที่สื่อความหมายได้หลากหลาย

ภาพที่ 1 ผ้ามัดหมี่ลายสะเก็ดธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย

กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย บ้านกลาง ตำบลด่านม่วงคำ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร พบว่า ด้านลวดลายหลักและลวดลายย่อย มีลวดลายหลัก จำนวน 32 ชื่อ และมีลวดลายหลักประกอบกับลวดลายย่อย จำนวน 5 ชื่อ ด้านโครงสร้างของชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ พบว่า มีชื่อลวดลายที่มีโครงสร้างเดี่ยว จำนวน 22 ชื่อ และชื่อลวดลายที่มีโครงสร้างขยาย จำนวน 15 ชื่อ และด้านความหมายของชื่อลวดลาย พบว่า มีชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ที่มีความหมายตรง จำนวน 32 ชื่อ และชื่อลวดลายที่เป็นความเปรียบ จำนวน 5 ชื่อ กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทยมีแนวโน้มที่จะตั้งชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่โดยเน้น โครงสร้างเดี่ยว ที่กระชับ เข้าใจง่าย และเน้นการสื่อความหมายของชื่อลวดลายอย่างตรงไปตรงมา ซึ่งสะท้อนวิถีชีวิตของผู้คนที่ผูกพันกับธรรมชาติแวดล้อมผ่านออกมาทางภาษาในการตั้งชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่

กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย บ้านอากาศ ตำบลอากาศ อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร พบว่า ด้านลวดลายหลักและลวดลายย่อย มีลวดลายหลัก จำนวน 34 ชื่อ และมีลวดลายหลักประกอบกับลวดลายย่อย จำนวน 3 ชื่อ ด้านโครงสร้างของชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ พบว่า มีชื่อลวดลายที่มีโครงสร้างเดี่ยว จำนวน 22 ชื่อ และชื่อลวดลายที่มีโครงสร้างขยาย จำนวน 15 ชื่อ และด้านความหมายของชื่อลวดลาย พบว่า มีชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ที่มีความหมายตรง จำนวน 34 ชื่อ และชื่อลวดลายที่เป็นความเปรียบ จำนวน 3 ชื่อ กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทยมีแนวโน้มที่จะตั้งชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่โดยเน้น โครงสร้างเดี่ยว แต่ก็มีชื่อลวดลายผ้าที่มีโครงสร้างขยาย ซึ่งแสดงถึงความตั้งใจในการขยายความ หรืออธิบาย

รายละเอียดเพิ่มเติมของลวดลาย สะท้อนวิธีคิดในการใช้ภาษาที่มีความยืดหยุ่นในการสื่อสารผ่านลวดลายผ้ามัดหมี่ อีกทั้ง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่ฝังรากลึกในท้องถิ่น ผ่านการถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่อย่างมีอัตลักษณ์

ภาพที่ 2 ผ้ามัดหมี่ลายพระราชดั่งเมืองอากาศของกลุ่มชาติพันธุ์โย้ย

กลุ่มชาติพันธุ์กะเลิง บ้านกุดแฮด ตำบลกุดบาก อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร พบว่า ด้านลวดลายหลัก และลวดลายย่อย มีลวดลายหลัก จำนวน 50 ชื่อ และมีลวดลายหลักประกอบกับลวดลายย่อย จำนวน 5 ชื่อ ด้านโครงสร้างของชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ พบว่า มีชื่อลวดลายที่มีโครงสร้างเดียว จำนวน 42 ชื่อ และชื่อลวดลายที่มีโครงสร้างขยาย จำนวน 13 ชื่อ และด้านความหมายของชื่อลวดลาย พบว่า มีชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ที่มีความหมายตรง จำนวน 54 ชื่อ และชื่อลวดลายที่เป็นความเปรียบ จำนวน 1 ชื่อ กลุ่มชาติพันธุ์กะเลิงมีแนวโน้มที่จะตั้งชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่โดยเน้น โครงสร้างเดียว ที่มีความกระชับ เรียบง่าย และสื่อความหมายได้โดยตรง โดยวิธีคิดในการตั้งชื่อปรากฏอย่างเด่นชัดถึงการใช้คำที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตที่มีความผูกพันกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัวอย่างแน่นแฟ้น และยังสะท้อนถึงการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น อีกทั้ง ความเคารพต่อภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ถูกส่งต่อกันมาหลายชั่วอายุคน

กลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาว บ้านนาสีนวล ตำบลวัฒน

อำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร พบว่า ด้านลวดลายหลัก และลวดลายย่อย มีลวดลายหลัก จำนวน 50 ชื่อ และมีลวดลายหลักประกอบกับลวดลายย่อย จำนวน 5 ชื่อ ด้านโครงสร้างของชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ พบว่า มีชื่อลวดลายที่มีโครงสร้างเดียว จำนวน 35 ชื่อ และชื่อลวดลายที่มีโครงสร้างขยาย จำนวน 20 ชื่อ และด้านความหมายของชื่อลวดลาย พบว่า มีชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ที่มีความหมายตรง จำนวน 51 ชื่อ และชื่อลวดลายที่เป็นความเปรียบ จำนวน 4 ชื่อ ทั้งนี้ทุกชื่อลวดลายแสดงถึงความพยายามในการสื่อความหมายของชื่อให้มีความละเอียด โดดเด่น และมีอัตลักษณ์ อีกทั้ง ยังเป็นชื่อที่สะท้อนวิถีชีวิต ความเชื่อ และวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตและการสร้างสรรค์ลวดลายผ้ามัดหมี่ที่ได้รับการถ่ายทอดต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่นอย่างมีคุณค่า

ภาพที่ 3 ผ้ามัดหมี่ลายนาคราได๋เครือของกลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาว

โครงสร้างภาษาของชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนครมีลักษณะโครงสร้างภาษาที่แตกต่างกันไป โดยแบ่งเป็นลายหลักและลายย่อย โครงสร้างเดียวและโครงสร้างขยาย ความหมายตรงและความเปรียบ ซึ่งแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะมีวิธีการตั้งชื่อที่ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย และเมื่อวิเคราะห์ความหมายของชื่อลวดลายผ้าที่ผู้บอกภาษาของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต้องการสื่อแล้ว ดังที่แยกออกเป็น ความหมายตรง ที่สื่อถึงสิ่ง ๆ นั้น ตามที่ผู้บอกภาษาเข้าใจ ว่าเป็นสิ่งนั้น มีลักษณะอย่างนั้น และความเปรียบ ที่สื่อถึงสิ่งที่ผู้บอกภาษาใช้เปรียบเทียบหรืออ้างถึงไปในเชิงที่ดี และกล่าวอ้างถึงบางสิ่งบางอย่าง

จากการวิเคราะห์โครงสร้างด้านความหมายนี้ ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถจัดหมวดหมู่ของชื่อลวดลายผ้าออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ได้ตามที่ผู้บอกภาษาต้องการจะสื่อว่าชื่อลวดลายผ้าแต่ละลายมีที่มาอย่างไร หรือมาจากสิ่งใด เช่น ชื่อลวดลายผ้าที่มีที่มาจากชื่อพืช ชื่อสัตว์ ชื่อสิ่งของเครื่องใช้ ชื่อจากรูปร่าง ลักษณะ ชื่อสิ่งก่อสร้าง ชื่อสถานที่ ชื่อบุคคล หรือแม้แต่ชื่อเรียกที่เป็นนามธรรม เมื่อวิเคราะห์และสรุปผลออกมาแล้วช่วยให้ผู้วิจัยสามารถนำเอาข้อมูลเหล่านี้มาเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการวิเคราะห์หองค์ประกอบทางความหมายต่อไป

2. องค์ประกอบทางความหมายของชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร

การวิเคราะห์หองค์ประกอบทางความหมายของชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ ผู้วิจัยได้สรุปเป็นตารางเพื่อแสดงให้เห็นถึงมิติความแตกต่างของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางแสดงผลการวิเคราะห์หองค์ประกอบทางความหมายของชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร

องค์ประกอบทางความหมาย	การตั้งชื่อลวดลายผ้า	กลุ่มชาติพันธุ์				
		ผู้ไทย	ญ้อ	โย้ย	กะเลิง	ไท - ลาว
กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ	ชื่อสัตว์	✓	✓	✓	✓	✓
	ชื่อสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ	✓	✓	✓	✓	✓
	ชื่อสัตว์และชื่อรูปทรง/ลักษณะร่วมกัน	✓			✓	
	ชื่อพืช	✓	✓	✓	✓	✓
	ชื่อพืชที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ	✓				
	ชื่อพืชรวมกับชื่อสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ					✓
	ชื่อสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่รวมกับชื่อสิ่งของเครื่องใช้					✓
	ชื่อธรรมชาติทั่วไป		✓	✓	✓	✓
กลุ่มที่ไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ	ชื่อรูปทรง/ลักษณะ	✓	✓	✓	✓	✓
	ชื่อรูปทรง/ลักษณะ/ชื่อคน		✓			
	ชื่อสิ่งของเครื่องใช้	✓	✓	✓	✓	✓

องค์ประกอบ ทาง ความหมาย	การตั้งชื่อลดทลายผ้า	กลุ่มชาติพันธุ์				
		ผู้ไทย	ญ้อ	โย้ย	กะเลิง	ไท - ลาว
	ชื่อสิ่งของเครื่องใช้ที่ เกี่ยวข้องกับความสำเร็จ	✓	✓	✓	✓	✓
	ชื่อคน	✓				✓
	ชื่อสิ่งก่อสร้าง	✓				✓
	ชื่อสิ่งก่อสร้างที่ เกี่ยวข้องกับความสำเร็จ			✓	✓	✓
	สื่อภาพยนตร์				✓	
	ชื่อที่เป็นนามธรรมที่ไม่ เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ					✓

จากตารางแสดงผลการวิเคราะห์องค์ประกอบทาง
ความหมายของชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ใน
จังหวัดสกลนครข้างต้น พบว่า มิติแห่งความแตกต่างแบ่ง
ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ
มี 3 มิติ ประกอบด้วย มิชีวิต การเคลื่อนที่ ความเชื่อ มีอรรถ
ลักษณะ คือ [+มิชีวิต] [-มิชีวิต] [+เคลื่อนที่ได้] [-เคลื่อนที่ได้]
[+ความเชื่อ] [-ความเชื่อ] และ 2) กลุ่มที่ไม่เกี่ยวข้องกับ
ธรรมชาติ มี 5 มิติ ประกอบด้วย เครื่องใช้ รูปทรง/ลักษณะ
ชื่อคน สิ่งก่อสร้าง ความเชื่อ มีอรรถลักษณะ คือ [+เครื่องใช้]
[-เครื่องใช้] [+รูปทรง/ลักษณะ] [-รูปทรง/ลักษณะ] [+ชื่อ
คน] [-ชื่อคน] [+สิ่งก่อสร้าง] [-สิ่งก่อสร้าง] [+ความเชื่อ]
[-ความเชื่อ] แยกอธิบายได้ดังนี้

กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย มีองค์ประกอบทางความหมาย แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ พบว่า มีการตั้งชื่อลวดลายผ้าด้วยชื่อสัตว์ ซึ่งการตั้งชื่อ ลวดลายผ้าด้วยชื่อสัตว์มีการใช้คำที่สื่อถึงรูปทรง/ ลักษณะร่วมด้วย เช่น ลายหมี่คั่นปลาตะเพียน ถัดมาเป็น การตั้งชื่อด้วยชื่อสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ชื่อพืช และชื่อ พืชที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ โดยกลุ่มชื่อพืช ผู้วิจัยพบว่า มีการใช้ชื่อพืชรวมกับคำนามที่บ่งบอกหรือสื่อถึงบุคคล เช่น

ลายดอกรักราชกัญญา และกลุ่มซื้อพืชที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อที่มีการนำเอาชื่อพืชมาเรียกรวมกับชื่อสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ คือ ลายสนนาค การรวมคำทั้งสองเข้าด้วยกัน สะท้อนให้เห็นวิธีคิดในการสร้างลวดลายใหม่โดยอาศัยองค์ความรู้จากลวดลายเดิมที่มีอยู่แล้ว และ (2) กลุ่มที่ไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ พบว่า มีการตั้งชื่อลวดลายผ้าด้วยชื่อรูปทรง/ลักษณะ ถัดมาเป็นการตั้งชื่อลวดลายผ้าด้วยชื่อสิ่งของเครื่องใช้ ชื่อสิ่งของเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ผู้วิจัยพบว่ามีการตั้งชื่อลวดลายผ้าโดยชื่อสิ่งของเครื่องใช้ คือ ลายโซ่ทอง และลายโซ่เสนาหา เป็นการตั้งชื่อที่มีการใช้คำเปรียบเทียบเชิงนามธรรม และลายบันไดนาค เป็นการรวมคำที่เป็นชื่อสิ่งของเครื่องใช้กับชื่อสัตว์ในความเชื่อเข้าด้วยกัน คล้ายกับวิธีการรวมชื่อในชื่อพืชที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อดังที่กล่าวมาแล้ว ถัดมาเป็นการตั้งชื่อตามชื่อคน ชื่อสิ่งก่อสร้าง ผู้วิจัยพบว่ามีการตั้งชื่อลวดลายผ้าตามชื่อสิ่งก่อสร้างมีทั้งที่เป็นสิ่งก่อสร้างทั่วไป และสิ่งก่อสร้างที่ระบุหรือสื่อถึงสถานที่นั้น ๆ เช่น ลายกำแพง ลายกำแพงเมืองจีน และสุดท้ายเป็นการตั้งชื่อลวดลายผ้าด้วยชื่อที่เป็นนามธรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ผู้วิจัยพบว่ามีการใช้คำที่ไม่เกี่ยวข้องกับทำธรรมชาติเลย แต่จะมีลวดลายบางชื่อ

เช่น ครองวิถีธรรม สกธธรรม ที่เป็นการตั้งชื่อเป็นนามธรรม และระบุหรือสื่อถึงสถานที่นั้น ๆ ด้วย

กลุ่มชาติพันธุ์ญ้อ มีองค์ประกอบทางความหมาย แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ พบว่า มีการตั้งชื่อลวดลายผ้าด้วยชื่อสัตว์ และชื่อสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ซึ่งผู้วิจัยพบว่า ไม่เพียงแต่มีการใช้ชื่อสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเท่านั้น แต่ยังมีการนำเอาคำอื่น ๆ ที่สื่อหรือเกี่ยวข้องกับความเชื่อมารวมเข้าไปอีกด้วย เช่น ลายนาคอุ้มทรัพย์ และยังมีการนำเอาชื่อสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อมารวมกับชื่อพืช เช่น ลายนาคดอกแก้ว ถัดมาเป็นการตั้งชื่อด้วยชื่อพืช และชื่อธรรมชาติทั่วไป ซึ่งหมายถึงสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในสิ่งแวดล้อม เช่น ลายน้ไหล และ (2) กลุ่มที่ไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ พบว่า มีการตั้งชื่อลวดลายผ้าด้วยชื่อรูปทรง/ลักษณะ ชื่อรูปทรง/ลักษณะ/ชื่อคน ซึ่งหมายถึงชื่อที่นอกจากจะบ่งบอกถึงรูปทรง/ลักษณะแล้ว ยังมีค่านามที่บ่งบอกหรือสื่อถึงบุคคล และค่านามเฉพาะ ที่สื่อถึงชื่อบุคคลโดยตรง เช่น ลายขอราชินี ลายขอเจ้าฟ้าสิริวัฒนธวัช ถัดมาเป็นการตั้งชื่อจากชื่อสิ่งของเครื่องใช้ และชื่อสิ่งของเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ เช่น ลายบันไดสวรรค์ ซึ่งเป็นการรวมคำที่เป็นชื่อสิ่งของเครื่องใช้กับสถานที่ในเชิงแนวคิดและความเชื่อ แต่ไม่ใช่สถานที่จริงเชิงกายภาพ

กลุ่มชาติพันธุ์โย้ย มีองค์ประกอบทางความหมาย แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ พบว่า มีการตั้งชื่อลวดลายผ้าด้วยชื่อสัตว์ และชื่อสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ผู้วิจัยพบว่า การตั้งชื่อลวดลายผ้าด้วยชื่อสัตว์มีการใช้คำที่สื่อถึงลักษณะอื่นที่ปรากฏร่วมกับลวดลาย เช่น ลายขึ้นคันงูลอย และการตั้งชื่อลวดลายผ้าด้วยชื่อสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อนั้น นอกจากจะมีการกล่าวถึงสัตว์แล้วยังมีการใช้คำที่สื่อถึงลักษณะอื่นที่ปรากฏเช่นกัน เช่น ลายขึ้นคันนาคน้อย ลายนาคน้อย ลายนาคเครือ ถัดมาเป็นการตั้งชื่อด้วยชื่อพืช และการตั้งชื่อด้วยชื่อธรรมชาติทั่วไป พบว่า มีการนำเอาอวัยวะบางส่วนของสัตว์มาใช้ในการตั้งชื่อลวดลายผ้าด้วย คือ ลายหางปลาหวาพ เหตุ

นี้ ผู้วิจัยเห็นว่าไม่ใช่การตั้งชื่อที่หมายถึงชื่อสัตว์โดยตรงจึงจัดไว้ในกลุ่มชื่อธรรมชาติทั่วไป และ (2) กลุ่มที่ไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ พบว่า มีการตั้งชื่อลวดลายผ้าด้วยชื่อรูปทรง/ลักษณะ ชื่อสิ่งของเครื่องใช้ ชื่อสิ่งของเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ และชื่อสิ่งก่อสร้างที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ เช่น ลายขอฟ้า ที่เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนา แม้อาจจะไม่ใช่สิ่งก่อสร้างหลัก แต่จัดเป็นองค์ประกอบของสิ่งก่อสร้าง ลายพระธาตุเมืองอากาศ เป็นชื่อสิ่งก่อสร้างทางศาสนาและมีการระบุหรือสื่อถึงสถานที่นั้น ๆ ลายเรือไฟ เป็นสิ่งก่อสร้างชั่วคราวใช้ในประเพณีความเชื่อ และลายหอปราสาท ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างทางศาสนาที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

กลุ่มชาติพันธุ์กะเลิง มีองค์ประกอบทางความหมายแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ พบว่า มีการตั้งชื่อลวดลายผ้าด้วยชื่อสัตว์ และชื่อสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ เช่น ลายนาคกันต์ นอกจากใช้คำเรียกชื่อสัตว์แล้ว ยังมีการใช้คำขยายลักษณะร่วมด้วย ลายนาคขอ เป็นการตั้งชื่อลวดลายโดยใช้ชื่อสัตว์และชื่อรูปทรง/ลักษณะร่วมกัน บ้างก็เรียก ลายนาค ถัดมาเป็นการตั้งชื่อลวดลายผ้าด้วยชื่อพืช และการตั้งชื่อด้วยชื่อธรรมชาติทั่วไป ซึ่งสามารถแยกย่อยออกเป็นการตั้งชื่อลวดลายผ้าด้วยชื่อธรรมชาติทั่วไปที่ไม่ใช่สัตว์ มีชีวิตเคลื่อนที่ได้ เช่น ลายคนไถนา เป็นการสื่อถึงวัฒนธรรมวิถีชีวิต หรืออาชีพเกษตรกรรมของชาวบ้านในสังคมชนบท ถัดมาเป็นการตั้งชื่อด้วยชื่อธรรมชาติทั่วไป ไม่มีชีวิตเคลื่อนที่ได้ เช่น ลายสายน้ำตก ลายสายน้ำไหล ลายสายฝน และสุดท้ายเป็นชื่อธรรมชาติทั่วไป ไม่มีชีวิต เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น ลายภู และ (2) กลุ่มที่ไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ พบว่า มีการตั้งชื่อลวดลายผ้าด้วยชื่อรูปทรง/ลักษณะ ชื่อสิ่งของเครื่องใช้ ชื่อสิ่งของเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ชื่อสิ่งก่อสร้างที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ และชื่อสื่อภาพยนตร์ เช่น ลายหนังจีน ซึ่งการตั้งชื่อด้วยสื่อภาพยนตร์มีเอกลักษณ์เป็น (-) ทั้งหมดเหมือนกันกับการตั้งชื่อลวดลายผ้าด้วยชื่อที่เป็นนามธรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ

กลุ่มชาติพันธุ์ไท – ลาว มีองค์ประกอบทางความหมายแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ พบว่า มีการตั้งชื่อลวดลายผ้าด้วยชื่อสัตว์ ซึ่งผู้วิจัยพบว่าการนำคำที่สื่อถึงลักษณะมารวมกับคำที่เป็นชื่อสัตว์ด้วย เช่น ลายเต่าน้อย ลายนกน้อย ลายนกยูงทอง ถัดมาเป็นการตั้งชื่อลวดลายผ้าด้วยชื่อสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ มีการนำคำที่สื่อถึงลักษณะมารวมด้วยเช่นเดียวกัน เช่น ลายนาคเกี้ยว ลายนาคไต่เครือ ลายนาคน้อย ลายนาคใหญ่ ลายนาคเอื้อ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่าการนำชื่อพืชมารวมกับชื่อสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อด้วย เช่น ลายนาคสน และมีการนำชื่อสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อมารวมกับชื่อสิ่งของเครื่องใช้ด้วยเช่นเดียวกัน เช่น ลายนาคฉัตร ถัดมาเป็นการตั้งชื่อลวดลายผ้าด้วยชื่อพืช และชื่อธรรมชาติทั่วไป ซึ่งแยกย่อยออกเป็นการตั้งชื่อดูด้วยชื่อธรรมชาติทั่วไป ไม่มีชีวิต เคลื่อนที่ได้ และชื่อธรรมชาติทั่วไป ไม่มีชีวิต เคลื่อนที่ไม่ได้ และ (2) กลุ่มที่ไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ พบว่า มีการตั้งชื่อลวดลายผ้าด้วยชื่อรูปทรง/ลักษณะ ชื่อสิ่งของเครื่องใช้ ชื่อสิ่งของเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ผู้วิจัยพบว่าการใช้คำที่สื่อถึงลักษณะและสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ เช่น ลายโซ่ออมนาค ด้วยเหตุนี้ บริบทของคำว่า “โซ่” จึงไม่ใช่สิ่งของเครื่องใช้ทั่วไป แต่จะต้องมีความพิเศษ หรือเป็นของศักดิ์สิทธิ์ในเชิงความเชื่อ ผู้วิจัยจึงจัดให้ลวดลายดังกล่าวเป็นการตั้งชื่อด้วยชื่อสิ่งของเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ถัดมาเป็นการตั้งชื่อลวดลายผ้าด้วยชื่อคน ชื่อสิ่งก่อสร้าง ชื่อสิ่งก่อสร้างที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ และชื่อที่เป็นนามธรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ

อภิปรายผลการวิจัย

การตั้งชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนครไม่เพียงสะท้อนโลกทัศน์ วิถีชีวิต และความเชื่อของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์เท่านั้น แต่ยังแสดงถึงพลังของ “ภาษา” ในฐานะเครื่องมือทางวัฒนธรรมที่สามารถถ่ายทอดอัตลักษณ์และระบบความคิดได้อย่างลึกซึ้ง สอดคล้องกับแนวคิดของ Spradley (1979) ใน Ethnographic Semantics ที่กล่าวว่า ภาษาของชุมชนมีใช้

เพียงเครื่องมือในการสื่อสาร แต่เป็นโครงสร้างทางความคิด (cognitive structure) ที่ช่วยให้มนุษย์จัดระเบียบโลกและประสบการณ์ของตนเอง ทั้งนี้ แนวทางการวิเคราะห์หมโนทัศน์ผ่านภาษาแบบบรรณศาสตร์ชาติพันธุ์ในงานวิจัยนี้ ยังสอดคล้องกับงานของ Wierzbicka (1992) ที่เสนอว่าแนวคิดของผู้พูดสะท้อนอยู่ในโครงสร้างภาษาโดยตรง และการทำความเข้าใจภาษาคือการทำความเข้าใจระบบความคิดของผู้พูด เช่นเดียวกับผลการศึกษานี้ที่พบว่า ชื่อผ้ามัดหมี่ เช่น ลายนาค หรือ ลายลิซ่า ไม่เพียงสะท้อนความเชื่อพื้นบ้านหรือวัฒนธรรมร่วมสมัยเท่านั้น แต่ยังแสดงการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปของชุมชน

ในบริบทของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย ผลการศึกษานี้สามารถเชื่อมโยงกับงานของ อรทัย ชูชื่น (2556) ที่ศึกษาการใช้ภาษาถิ่นของคนอีสานในเชิงวัฒนธรรมปฏิบัติ ซึ่งพบว่าภาษาที่ใช้ในชุมชนแฝงนัยทางสังคม บทบาท และความเชื่อของผู้พูดได้อย่างลึกซึ้ง ภาษาและคำที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชุมชนจึงทำหน้าที่สะท้อนความเชื่อและความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกับชื่อผ้าในงานวิจัยนี้ที่บ่งบอกถึงความผูกพันกับธรรมชาติ เช่น ลายสายฝน ลายภู ลายต้นจิก เป็นต้น และสื่อถึงคติชนพื้นถิ่นที่ยังดำรงอยู่ในวิถีชีวิตร่วมสมัย อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของ วลัยดา แต่สมบูรณ์ (2547) ที่ศึกษาภาษาและวัฒนธรรม โดยใช้แนวคิดและการวิเคราะห์เชิงภาษาศาสตร์มานุษยวิทยา เสนอว่าภาษาในแต่ละวัฒนธรรมมิใช่เพียงเครื่องมือสื่อสาร แต่เป็นระบบความรู้ที่ชุมชนใช้ในการจัดระเบียบโลก สะท้อนผ่านการตั้งชื่อลวดลายผ้าที่เชื่อมโยงกับคติชน ความเชื่อ และสิ่งแวดล้อมรอบตัว ชี้ให้เห็นว่าการใช้ภาษาในแต่ละถิ่นมีเอกลักษณ์เฉพาะที่แฝงด้วยคุณค่าทางวัฒนธรรม และการตีความภาษาท้องถิ่นจำเป็นต้องเข้าใจบริบททางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชุมชน ซึ่งปรากฏชัดในงานของผู้วิจัยผ่านการวิเคราะห์หมโนทัศน์การตั้งชื่อลวดลายผ้าที่มีการใช้คำเปรียบเชิงนามธรรมและการตั้งชื่อที่เชื่อมโยงกับพิธีกรรม ความเชื่อทางศาสนา และอิทธิพลของสื่อสมัยใหม่

ผลการศึกษาการตั้งชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนครแสดงให้เห็นว่าการตั้งชื่อมิได้เป็นเพียงกระบวนการทางภาษาเพื่อการระบุหรือจำแนกประเภทเท่านั้น หากแต่เป็นกลไกสำคัญในการสะท้อนและจัดระเบียบระบบความคิดและโลกทัศน์ของชุมชนอย่างเป็นระบบ ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับงานของนลวิช เชียวพุ่มพวง และปนัดดา ฤกษ์เปลี่ยน (2566) ที่ศึกษาการตั้งชื่อยาของชาวไทยภายใต้กรอบบรรพตศาสตร์ชาติพันธุ์ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการตั้งชื่อเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงภาษาเข้ากับองค์ความรู้ ค่านิยม และประสบการณ์ทางวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษา

เมื่อพิจารณาในเชิงเปรียบเทียบ พบว่าการตั้งชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่และการตั้งชื่อยาต้องมีลักษณะร่วมกันในฐานะกระบวนการจัดหมวดหมู่ความรู้ผ่านภาษา โดยชื่อทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดมโนทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติ ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชุมชน ทั้งนี้ การอ้างอิงถึงสิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช หรือสัญลักษณ์ทางความเชื่อในการตั้งชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ สัมพันธ์กับการตั้งชื่อยาของที่สะท้อนสรรพคุณและความเชื่อด้านสุขภาพ อันสะท้อนให้เห็นว่าทั้งสองกรณีมีรากฐานอยู่ในระบบความรู้แบบพื้นบ้านที่ใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบประสบการณ์และถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างรุ่น

อย่างไรก็ตาม ในเชิงวิพากษ์พบว่า การตั้งชื่อทั้งสองประเภทมีความแตกต่างกันในมิติของหน้าที่ทางความหมาย กล่าวคือ การตั้งชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่มีแนวโน้มเน้นการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ ความงาม และการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ขณะที่การตั้งชื่อยาต้องมุ่งเน้นการสื่อสารด้านคุณสมบัติและประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ ความแตกต่างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการเลือกเน้นมิติของความหมายในการตั้งชื่อขึ้นอยู่กับบริบทการใช้งานและหน้าที่ทางสังคมของสิ่งที่ถูกตั้งชื่อ

ข้อค้นพบจากการศึกษานี้จึงมีส่วนช่วยยืนยันและขยายกรอบแนวคิดบรรพตศาสตร์ชาติพันธุ์ โดยชี้ให้เห็นว่าการตั้งชื่อเป็นกลไกสำคัญในการจัดระบบความรู้ที่ปรากฏใน

หลากหลายมิติของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นด้านศิลปวัฒนธรรมหรือด้านการแพทย์พื้นบ้าน อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของภาษาในฐานะเครื่องมือทางสังคมที่มีได้ทำหน้าที่เพียงสื่อสารความหมาย แต่ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ในการสั่งสม ถ่ายทอด และสร้างความหมายทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องในแต่ละชุมชน

นอกจากนี้ ผลการศึกษาการตั้งชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร ยังชี้ให้เห็นว่าภาษาในฐานะเครื่องมือสะท้อนโลกทัศน์และมโนทัศน์ของชุมชนมีบทบาทอย่างลึกซึ้งในกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พิจิตรา พาณิษฐ์กุล (2547) ศึกษาชื่อและระบบการทอชิ้นมัดหมี่ดั้งเดิมของคนไทพวน โดยชี้ให้เห็นว่า การตั้งชื่อลวดลายผ้ามักมีรากฐานจากความเชื่อพื้นถิ่น การเปรียบเปรยจากธรรมชาติ หรือประสบการณ์ร่วมในชุมชน เช่นเดียวกับชื่อผ้า เช่น ลายตะเอน ลายหมากค้อ ลายบายศรี ที่พบในงานวิจัยนี้ ซึ่งสะท้อนคติชนพื้นบ้านและโลกทัศน์แบบอีสานอย่างแท้จริง

การตั้งชื่อลวดลายผ้าในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ยังสามารถมองได้ว่าเป็นรูปแบบของวจนลีลาในบริบทเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2556) ที่มองว่าภาษามีบทบาททางสังคมในการสร้างและถ่ายทอดอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านวิธีการใช้ถ้อยคำและชื่อเรียกเฉพาะ ซึ่งแม้ในงานวิจัยนี้จะได้ศึกษาวจนลีลาโดยตรง แต่ลักษณะของการใช้ภาษาผ่านชื่อลวดลายผ้า ก็สะท้อนรูปแบบการสื่อสารที่มีรากฐานจากโลกทัศน์ วัฒนธรรม และบทบาทของผู้พูดในชุมชนได้อย่างชัดเจน ยิ่งไปกว่านั้น การพบชื่อลวดลายผ้าที่สะท้อนแนวโน้มของความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เช่น “ลายลิซ่า” ยังแสดงถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมสมัยใหม่ต่อกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ชนบท ซึ่งสอดคล้องกับ วลลภา ตั้สมบุรณ์ (2547) กล่าวว่า ภาษาเป็นพลวัตที่เคลื่อนไหวไปพร้อมกับวัฒนธรรมของผู้พูด และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามอิทธิพลภายนอก ชื่อลวดลายผ้าจึงเป็นภาพแทนของอัต

ลักษณะร่วมสมัยที่กำลังเคลื่อนผ่านกาลเวลาและปฏิสัมพันธ์ของสังคมท้องถิ่นกับโลกภายนอก ภาษาในชุมชนท้องถิ่นมิใช่สิ่งตายตัว แต่มีพลวัต (dynamic) และมักสะท้อนแรงปะทะระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมกับวัฒนธรรมร่วมสมัย การตั้งชื่อผ้าที่อิงจากสื่อ สัญลักษณ์สมัยใหม่ หรือบุคคลมีชื่อเสียง จึงเป็นภาพสะท้อนของวัฒนธรรมร่วมสมัยที่เข้ามาผสานกับ อัตลักษณ์ดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนครได้อย่างมีนัยสำคัญ

การเปรียบเทียบความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านชื่อลวดลายผ้าเมื่อเปรียบเทียบกับลวดลายผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มพบว่า มีลักษณะเฉพาะของตนเองที่สะท้อนผ่านชื่อลวดลายผ้า เช่น กลุ่มผู้ไทยมีแนวโน้มใช้ชื่อที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรม กลุ่มญ้อมีความหลากหลายของชื่อที่เน้นลักษณะภายนอก ความสวยงามหรือแรงบันดาลใจจากสิ่งของเครื่องใช้ทั่วไป กลุ่มโย้ยมักมีลักษณะการตั้งชื่อที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งก่อสร้าง กลุ่มกะเลิงสะท้อนความใกล้ชิดกับธรรมชาติในระดับสูง ส่วนกลุ่มไท – ลาวมีแนวโน้มของการผสมผสานชื่อดั้งเดิมกับวัฒนธรรมสมัยใหม่ ซึ่งสื่อถึงความเปลี่ยนแปลงในมุมมองของคนรุ่นใหม่ต่อการตั้งชื่อลวดลายผ้า แต่อย่างไรก็ตาม การตั้งชื่อลวดลายผ้าของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ล้วนมีความเกี่ยวข้องกันอยู่อย่างแนบเนียน ซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตในสายอาชีพงานหัตถกรรม วัฒนธรรมร่วมของจังหวัดสกลนครและอีสานสังคมที่มีการพึ่งพา แลกเปลี่ยน ทำให้ภาษาในการตั้งชื่อลวดลายผ้าแผ่ขยายเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการตั้งชื่อลวดลายผ้าในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “การตั้งชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร: การศึกษาตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์” มีประเด็นที่ผู้วิจัยจะให้ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต ประกอบด้วย

1) ขยายพื้นที่ ศึกษาให้ครอบคลุมมากขึ้น ควรศึกษาชื่อลวดลายผ้าจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือเปรียบเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคอื่น เพื่อให้เห็นพัฒนาการของภาษาและวัฒนธรรมในมิติที่กว้างขึ้น

2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง “ชื่อ” กับ “ความรู้สึกทางสุนทรีย์” การตั้งชื่อลวดลายผ้าอาจไม่เพียงสะท้อนโลกทัศน์ แต่ยังมีผลต่อการรับรู้คุณค่าทางความงามของผู้ทอและผู้ใช้ การศึกษาความรู้สึกเชิงสุนทรีย์และการสื่อสารความหมายของความงามผ่านภาษาอาจเป็นประเด็นใหม่ที่น่าสนใจ

3) ศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงเชิงพาณิชย์ต่อชื่อผ้า เมื่อผ้าทอถูกผลักดันเข้าสู่ตลาดหรือแบรนด์ในระดับประเทศ/สากล ชื่อลวดลายผ้าแบบดั้งเดิมถูกเปลี่ยนแปลงหรือแปรความหมายหรือไม่ อาจมีผลต่อการคงอยู่ของวัฒนธรรมทางภาษาเดิม

4) ใช้วิธีการแบบสหสาขาวิชา (Interdisciplinary) การบูรณาการศาสตร์อื่น เช่น มานุษยวิทยา การออกแบบวิจัยเชิงภาพ หรือจิตวิทยามนุษยศาสตร์ จะช่วยให้เข้าใจความหมายและบริบทของการตั้งชื่อผ้าได้ลึกยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กันยารัตน์ มะแสงสม. (2563). ชื่อลวดลายผ้าฝ้ายย้อมครามของชาวผู้ไทในอำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร : มุมมองด้านอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์. ใน ปรีชา ธรรมวินธ (บ.ก.), *คราม : ทูทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ* (น. 22-34). มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

- นลธิช เขียวพุ่มพวง และ ปันตดา ฤกษ์เปลี่ยน. (2566). ศึกษาการตั้งชื่อยาของชาวไทยตามแนวบรรพชีวินวิทยา. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, (6)6, 2994-3010.
- พิจิตรา พาณิชย์กุล. (2547). การศึกษาชื่อและระบบการทอขึ้นมัดหมี่ดั้งเดิมของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ตามแนวบรรพชีวินวิทยา. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) DOI : 10.58837/CHULA.THE.2004.1888
- วัลลภา แท้สมบูรณ์. (2547). ภาษาและวัฒนธรรม: แนวคิดและการวิเคราะห์เชิงภาษาศาสตร์มานุษยวิทยา. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์, สุจิตลักษณ์ ดีผดุง, อภิญา บัวสรวง, โสภนา ศรีจำปา, อมร ทวีศักดิ์, เอกพงศ์ สุวรรณเกษร, อิศระ ชูศรี, มยุรี ถาวรพัฒน์, และ ประภาศรี ดำสอาด . (2547). แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2549). กว่าจะเป็นนักภาษาศาสตร์. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2556). วัจนลีลา: การศึกษาการใช้ภาษาในบริบททางสังคม. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อรทัย ชูชื่น. (2556). วัจนปฏิบัติในการสื่อสารของคนอีสาน: กรณีศึกษาภาษาถิ่นในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารภาษาศาสตร์*, 32(2), 47-68.
- อุมาพร สังขมาน. (2554). การศึกษาความหมายของชื่อกระเจียว. *วารสารมนุษยศาสตร์*, 18(2), 127-140.
- Spradley, J. P. (1979). *The ethnographic interview*. Holt, Rinehart and Winston.
- Wierzbicka, A. (1992). *Semantics, culture, and cognition: Universal human concepts in culture-specific configurations*. Oxford University Press.